

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

WIELTJE IEPER (prov. WEST-VLAANDEREN)

HISTORISCH VOORONDERZOEK

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bert HEYVAERT
Redactie: Bert ACKE, Bart BARTHOLOMIEUX

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2012/09

Figuur 1 op schutblad: Loopgraven bij Wieltje, april 1917 (© In Flanders Fields Museum, Ieper).

1. INHOUDSTAFEL

1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	4
3. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING	5
4. HISTORISCHE SITUERING: DE EERSTE WERELDOORLOG BIJ IEPER	7
5. ONDERZOEKSMETHODE	11
6. HISTORISCH OVERZICHT	13
6.1. MEI 1915: TWEEDE SLAG OM IEPER EN STABILISATIE VAN DE LINIES	13
6.2. JUNI 1915 – OKTOBER 1916 : VERDERE UITBOUW DOOR DE 6 ^{DE} EN 29 ^{STE} DIVISIE	15
6.3. OKTOBER 1916 TOT JULI 1917: VOORBEREIDINGEN VOOR DE 3 ^{DE} SLAG BIJ IEPER DOOR DE 55 ^{STE} DIVISIE	17
6.4. JULI 1917 TOT APRIL 1918: UITBOUW VAN INFRASTRUCTUUR IN HET HINTERLAND	21
6.5. APRIL 1917 TOT SEPTEMBER 1918: OPNIEUW OP DE FRONTLIJN EN HET GEALLIEERDE EINDOFFENSIEF	23
7. BESPREKING VAN DE MATERIËLE SPOREN	25
7.1. LOOPGRAVEN	25
7.2. VERSPERRINGEN	29
7.3. MILITAIRE WEGEN	30
7.4. SMALSPOOR	31
7.5. ANDERE STRUCTUREN	32
7.6. NAOORLOGSE TOESTAND VAN HET TERREIN	33
8. CONCLUSIE	35
9. SYNTHESE	37
10. LITERATUUR	39
11. BIJLAGEN	41

2. INLEIDING

In het kader van een nieuwe verkaveling te Wieltje, Ieper (prov. West-Vlaanderen) werd door Monument Vandekerckhove nv een bureaustudie uitgevoerd om de Wereldoorlog I-gerelateerde geschiedenis van deze plek te reconstrueren. Historische kaarten lieten duidelijk zien dat het plangebied tussen mei 1915 en augustus 1917 deel uitmaakte van de voorste Britse linies in het front van de Ieperboog. Daarna kwam het terrein in het achterland te liggen en werden er tal van spoorwegstructuren op aangelegd om het front te bevoorraden. Op basis van deze bevindingen achtte het agentschap Onroerend Erfgoed een uitgebreide bureaustudie noodzakelijk, met als doel de geschiedenis van de betrokken percelen en hun onmiddellijke omgeving te reconstrueren en aanbevelingen te formuleren voor het archeologisch vervolgonderzoek. Opdrachtgever voor het onderzoek is de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen, die als bouwheer optreedt. De bureaustudie gebeurde volgens de bijzondere voorwaarden geformuleerd door Onroerend Erfgoed en werd uitgevoerd in samenwerking met de Universiteit Gent.

In dit rapport worden de resultaten van de bureaustudie voorgesteld. In twee inleidende hoofdstukken wordt de situering van de onderzoekslocatie toegelicht en een kort overzicht gegeven van de gevechten bij Ieper tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het hoofddeel van deze studie is de bespreking van de geschiedenis van de site zoals die aan de hand van historische bronnen zoals oorlogsdagboeken, loopgravenkaarten en militaire luchtfoto's kon worden achterhaald. De potentiële archeologische structuren werden zo exact mogelijk geprojecteerd op plan zodoende een duidelijk beeld te krijgen van de te verwachten sporen. Dit laat toe aanbevelingen te formuleren voor het archeologisch vervolgonderzoek. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen.

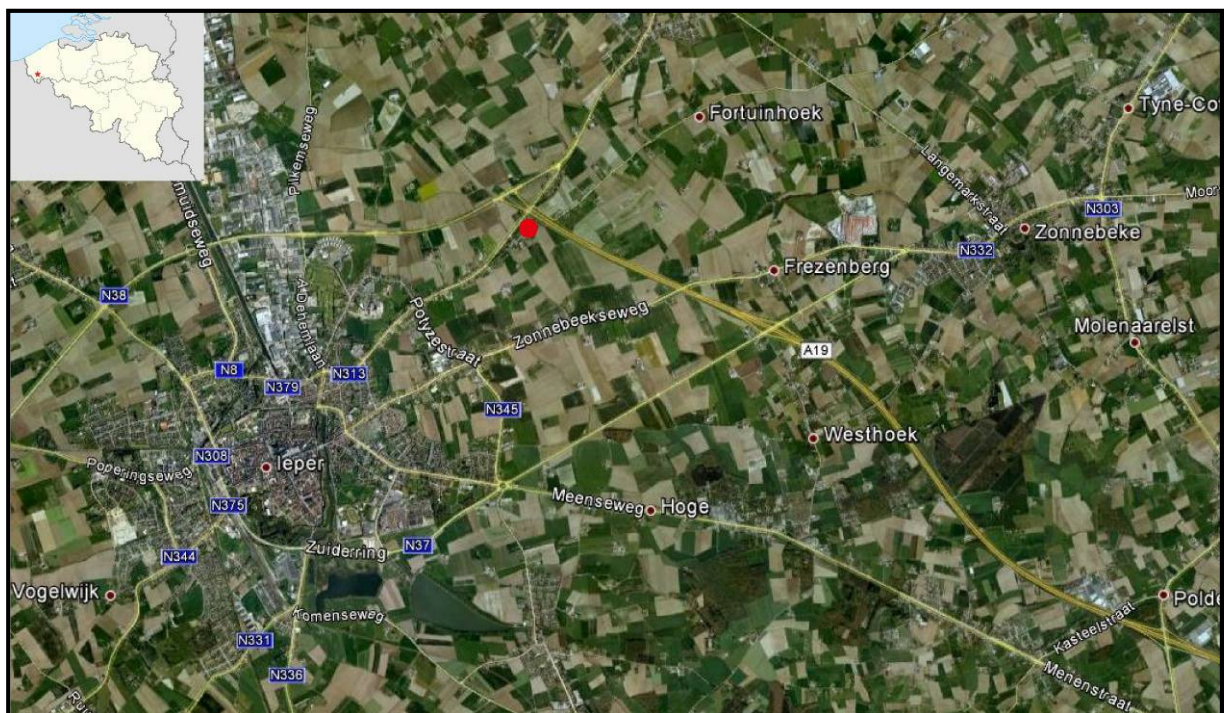
Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van deze studie: Jan Decorte (Archeo7), Sam De Decker (Onroerend Erfgoed), Birger Stichelbaut (Universiteit Gent), Iain McHenry, het Kenniscentrum van het In Flanders Fields Museum (Ieper), het Imperial War museum (London) en The National Archives (London).

3. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING

Het onderzoeksterrein is gelegen in de zuidelijke Westhoek, in het zuidwesten van de provincie West-Vlaanderen op het grondgebied van de stad Ieper (zie figuur 2). Het gehucht Wieltje maakt deel uit van Sint-Jan, een deelgemeente met een oppervlakte van 4,48km². Deze telt iets meer dan 1000 inwoners en bestaat vooral uit agrarisch gebied.

Wieltje ontstond aan een tweesprong van de oude steenwegen naar Brugge (straat Wieltje, richting Sint-Juliaan) en Roeselare (Verlorenhoekstraat). Na de Eerste Wereldoorlog werd de N313 getrokken parallel net ten noordwesten van Wieltje, die de rol van verbindingsweg met Brugge overnam. In de 2de helft van de 20ste eeuw werd de snelweg A19 aangelegd, die net ten noorden van het onderzoeksgebied eindigt (zie figuur 3).

De percelen die het onderwerp van dit onderzoek uitmaken hebben een gezamenlijke oppervlakte van 0,45ha. en dragen de kadastrale gegevens: Afdeling Ieper 6, Sectie A, preceel 439^E, 446G2 en 446K. Ze zijn ingesloten tussen Wieltje en de Brugseweg.¹

Figuur 2: Situering van Wieltje binnen het gebied ten noordoosten van Ieper (© <http://www.google.com>).

---

¹ <http://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/4067>.

Figuur 3: Orthofoto van Wieltje met aanduiding van het onderzoeksgebied (© <http://www.google.com>).

4. HISTORISCHE SITUERING: DE EERSTE WERELDOORLOG BIJ IEPER

De oorlogshandeling bij Ieper is in tal van werken uiterst gedetailleerd beschreven. Voor een recente synthese hiervan wordt een verwijzing gesuggereerd naar de boeken *'De laatste getuige: Het oorlogslandschap van de Ieperboog'*² en *'Passendaele 1917: Het verhaal van de doden en Tyne Cot Cemetery'*³. In het kader van deze studie worden enkel kort de belangrijkste gebeurtenissen weergegeven. Een verder summier overzicht en een begeleidende presentatie kan worden gevonden op de website www.wo1.be.

Na de inval van het Duitse leger in augustus 1914 rukten de troepen in eerste instantie door België op naar Parijs. De geallieerde legers slaagden er tijdens de slag aan de Marne echter in om het front in Frankrijk te laten stagneren. De Duitse opmars verlegde zich vervolgens naar België. Een doorbraak in West-Vlaanderen moest de weg vrijmaken naar de kanaalhavens. Ieper, dat verdedigd werd door eenheden van het Franse leger en het Britse expeditieleger, vormde hierbij het laatste obstakel. Tussen 19 oktober en 22 november 1914 kwam het tot een eerste massaal treffen. In een boogvormig front van het noordoosten tot het zuiden van de stad werd zwaar slag geleverd. Een Duitse doorbraak werd na zware verliezen aan beide zijden evenwel afgewend. Het front stabiliseerde zich in een boog die liep van Langemark over Zonnebeke, Geluveld en de heuvelrug Mesen-Wijtschate. Beide partijen groeven zich in en het conflict veranderde in een stellingenoorlog.

Op 22 april 1915 lanceerden Duits eenheden een verrassingsaanval ten noordoosten van Ieper, ondersteund door een wolk van dodelijk chloorgas. Er werd een flinke bres geslagen in de geallieerde verdediging, maar een volledige doorbraak en inname van de stad bleven uit. Gedurende een maand werd er hevig gevochten. Deze periode werd later de Tweede slag om Ieper genoemd. De belangrijkste opflakkingen van geweld waren de Slag bij Sint-Juliaan (24 april), de Slag bij de Frezenberg (8 tot 13 mei) en de Slag bij de *Bellewaerde ridge* (24 mei 1915).

Deels achteruitgeslagen door de Duitse aanvallen en deels uit tactische overwegingen waren de geallieerden op een front van het noordoosten tot het zuidoosten van Ieper tot op enkele kilometers van de stad teruggedreven. Dit stabiele front zou standhouden tot augustus 1917 en kreeg de naam *Ieperboog (Ypres Salient)*. Barre omstandigheden in de

---

² CHIELENS, DENDOOVEN en DECOODT, 2006.

³ BOSTYN, 2007.

loopgraven, dagelijkse beschietingen en een korte maar hevige opflakkering van geweld zorgden voor het continue gevaar dat dit front zo berucht maakte. De Britten, die na de Tweede Slag om Ieper het front grotendeels overnamen van de Fransen, hadden quasi nergens het voordeel van het hogergelegen terrein en konden op de meeste plaatsen van drie kanten beschoten worden.

Vanaf 1916 maakten ze concrete plannen om een doorbraak in Vlaanderen te forceren. De Duitsers anticipeerden op een dergelijke aanval door enkele zwaar verdedigde bunkerlijnes achter het front uit te bouwen. De prelude voor de Derde Slag bij Ieper vond plaats ten zuiden van de stad. Op de heuvelrug Mesen-Wijtschaete werd na de ontploffing van 19 dieptemijnen het front rechtgetrokken. De Slag bij Mesen duurde van 7 tot 14 juni 1917. Na de *Mijnenslag* gingen de inleidende beschietingen voor het Britse hoofdoffensief van start. Na 10 dagen van intense beschietingen viel het Franse 1ste Leger aan vanuit Boezinge en het Britse 5de Leger vanuit Ieper. De aanval ging in oostelijke richting en had als aanvankelijk eindobjectief om zeker tot de spoorweg Roeselare – Torhout – Diksmuide te geraken. Hevige Duitse weerstand vanuit de goed uitgebouwde bunkerlijnes zorgde er echter voor dat de relatief vlotte opmars van de geallieerden al vlug stilviel.

Deze eerste fase van de Derde Slag bij Ieper duurde van 31 juli tot 28 augustus 1917 en bestond uit de Slag bij Pilkem (31 juli – 2 augustus), de verovering van Westhoek (10 augustus) en de Slag bij Langemark (16 – 18 augustus). In de 2de fase van de slag, die duurde van 20 september tot 12 oktober 1917, vielen de Britten niet meer aan over een breed front, maar ondernamen ze lokale aanvallen met een beperkt doel. Het ging om de Slag bij de Meenseweg (20 – 25 september), de Slag bij het Polygoonbos (26 september – 3 oktober), de Slag bij Broodseinde (4 oktober), de Slag bij Poelkapelle (9 oktober) en de Eerste slag bij Passendale (12 oktober). Tijdens de derde fase tussen 26 oktober en 10 november veroverden Canadese eenheden uiteindelijk het dorpje Passendale (Tweede slag om Passendale), waarna het offensief werd gestaakt.

De geallieerde legers bezetten tijdens de winter van 1917-1918 een boogvormig front op 10 à 15 kilometer van Ieper dat hen echter geen enkel bijkomend tactisch voordeel bood. Tienduizenden soldaten waren gesneuveld en het landschap rond Ieper was herschapen in een woestenij.

Alhoewel een doorbraak was voorkomen had de Duitse oorlogsmachine tijdens de Derde Slag bij Ieper een zware deuk gekregen. Door de blokkade van de Duitse havens

en de deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog waren de geallieerden goed op weg om een logistieke en numerieke overmacht op te bouwen.

Om hierop te anticiperen namen de Duitsers in april 1918 nog een laatste maal het initiatief. In hun lenteoffensief van 9 tot 29 april 1918 namen ze in eerste instantie vooral in Frankrijk en ten zuiden van Ieper heel wat gebied in. Omdat hierdoor het front bij Passendale onhoudbaar was geworden, trokken de geallieerden zich tussen 12 en 16 april 1918 tactisch terug op de Ieperboog.

Een finale doorbraak werd echter niet geforceerd en in de zomer van 1918 bouwden de geallieerden een beslissende superioriteit uit. Op 28 september ging de legergroep Vlaanderen onder leiding van Koning Albert in het offensief. In heel Vlaanderen rukten de geallieerde troepen op. Ook Belgische troepen vochten nu mee bij Ieper. Zij vielen aan in het noordoosten van de Ieperboog en bezetten een linie tot aan de weg Zonnebeke – Ieper. Op 14 oktober 1918 verlieten de gevechten het gebied rond Ieper. Op 11 november werd Gent bereikt en stemde Duitsland in met een wapenstilstand.⁴

---

⁴ [Http://www.wo1.be](http://www.wo1.be).

5. ONDERZOEKSMETHODE

Om een zo goed en gedetailleerd mogelijk beeld te krijgen van de geschiedenis van de site tijdens de Eerste Wereldoorlog en de structuren die er werden aangelegd, was de studie van zeer specifiek en gedetailleerd bronnenmateriaal noodzakelijk. Een eerste belangrijke bron voor de studie van de historische ontwikkelingen op en rond de site waren de *War Diaries* van de Britse legereenheden die tussen mei 1915 en augustus 1917 de verdediging van Wieltje voor hun rekening namen. Deze documenten worden bewaard in *The National Archives* in London en werden in 2005 door het Kenniscentrum van het In Flanders Fields Museum gedigitaliseerd. De informatie uit de dagrapporten en kaarten die deze bronnen bevatten, werd nog aangevuld met kaarten uit de collectie van het In Flanders Fields Museum en met gegevens van gespecialiseerde websites en relevante publicaties. Deze bronnen maakten het mogelijk om een nauwkeurig historisch relaas van de site op te bouwen en de belangrijkste structuren te identificeren met betrekking tot Wereldoorlog I.

Om een bijkomende identificatie en exacte kartering van deze sporen te bekomen op perceelsniveau, voerde Prof. Dr. Birger Stichelbaut van de vakgroep archeologie van de Universiteit Gent in opdracht van Monument Vandekerckhove nv een studie van militaire luchtfoto's uit. Het toen pas opgerichte militaire vliegwezen speelde tijdens de Eerste Wereldoorlog een belangrijke rol in de vergaring van inlichtingen over de eigen en vijandelijke stellingen. Het produceerde een grote collectie luchtfoto's, die een belangrijke bron zijn voor de studie van dit conflict. Na selectie werden de meest representatieve luchtfoto's gegeorefereerd en werden de zichtbare sporen geïnterpreteerd en gekarteerd.

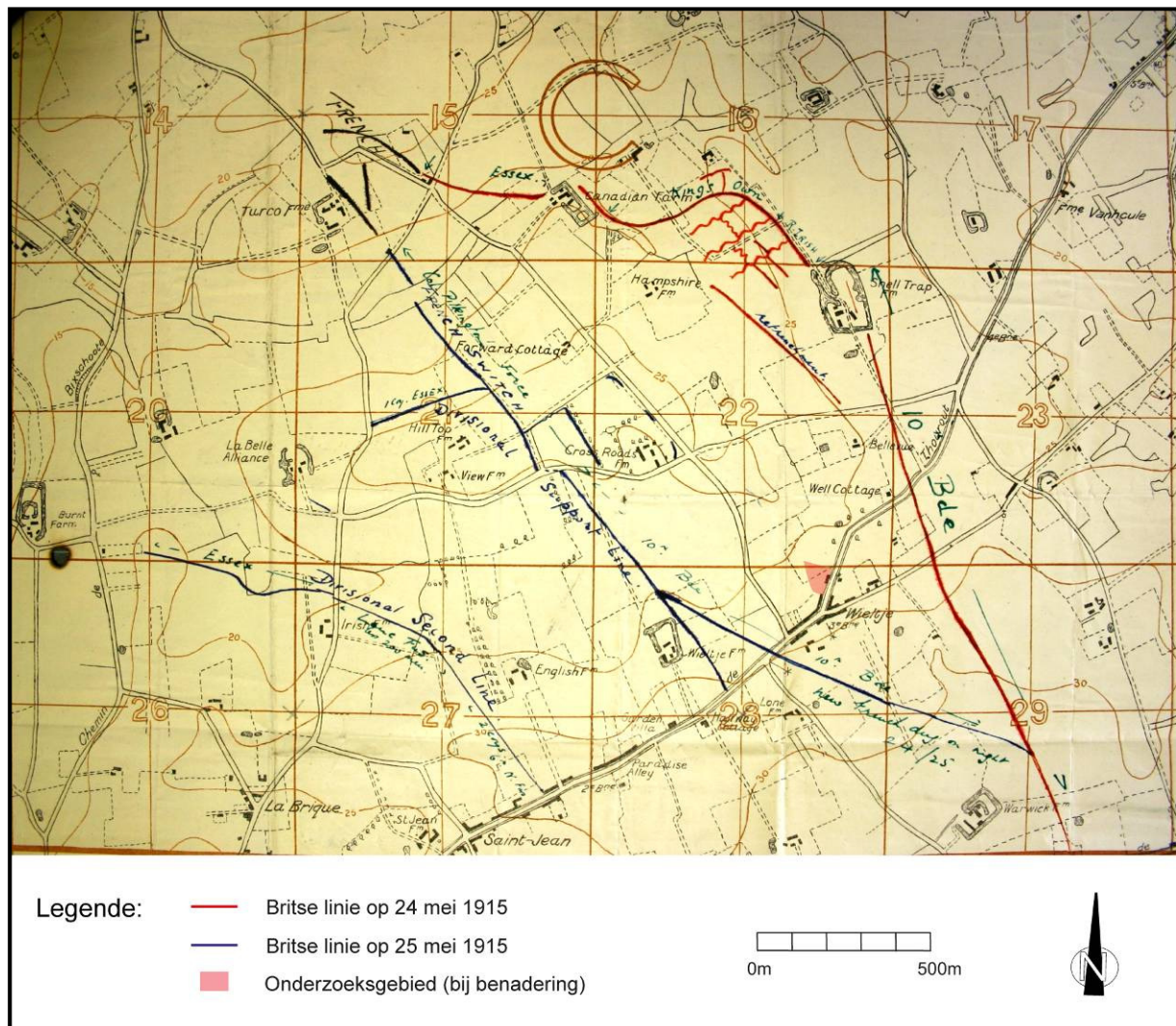
Samen zorgden deze gegevens voor een gedegen inventaris van sporen en structuren gekoppeld aan een gedetailleerde historische interpretatie. Deze gegevens maakten een gericht advies voor het archeologisch vervolgonderzoek mogelijk.

6. HISTORISCH OVERZICHT

6.1. Mei 1915: Tweede slag om Ieper en stabilisatie van de linies

Tussen 4 en 8 mei 1915 trokken de Britse en Franse eenheden zich tactisch terug op de GHQ linie (General HeadQuarters). De Britse legerleiding riep deze nieuwe linie in het leven omdat het front ten noordoosten van Ieper onhoudbaar was geworden en tactisch onverdedigbaar. Britse eenheden van de 4de Divisie namen eerst positie in ten noordoosten van Wieltje, op een lijn die liep van *Canadian farm* over *Shell trap farm* tot net ten oosten van *Warwick farm*. Door de kwetsbaarheid van de flanken was deze linie echter onhoudbaar en kregen de eenheden van de 10de Brigade bevel om zich in de nacht van 24 op 25 mei terug te trekken op de achterliggende steunlinie.

Figuur 4: Kaart met aanduiding van de posities van de 4de Britse Divisie op het einde van de Tweede slag om Ieper (© The National Archives, London).

In diezelfde nacht werd een nieuwe loopgraaf gegraven tussen *Wieltje farm* en *Warwick farm* (zie figuur 4)⁵. In de daaropvolgende dagen werd bij de tweesprong van de wegen in het centrum van Wieltje evenwel een voorpost behouden waarvan het noordwestelijk deel op het onderzoeksterrein ligt. Tijdens de rest van de meimaand werd de voorpost bij Wieltje met de loopgraven ten noordoosten ervan verbonden.

Op deze manier kreeg het front van de Ieperboog de vorm die het min of meer tot juli 1917 zou houden. De voorpost bij Wieltje vormde evenwel een uitstulping in de lijn die langs drie kanten goed door de Duitsers onder vuur kon worden genomen.

---

⁵ N.A., WO 95/1442, mei 1915.

6.2. Juni 1915 – oktober 1916 : verdere uitbouw door de 6de en 29ste Divisie

In de nacht van 31 mei op 1 juni 1915 nam de 6de Divisie het front van de 4de Divisie over. Gedurende iets meer dan een jaar bemanden ze een groot stuk van de linies tussen de Meenseweg en het Kanaal Ieper-IJzer. Enkele malen werd er kort geroteerd met eenheden van de 14de divisie die ten zuiden van de Meenseweg waren gelegerd, maar voor het grootste deel van deze periode waren de loopgraven in het noordoosten van de Ieperboog echter de vaste sector van deze vooroorlogse divisie van het Britse beroepsleger.

De natuurlijke kom waarin het onderzoeksterrein zich bevindt, zorgde ervoor dat de loopgraven hier in de herfst en de winter nauwelijks te bemannen, laat staan te verdedigen waren. Dit mag duidelijk blijken uit de *war diary* van het 2de bataljon Sherwood Foresters. Op 3 november 1915 noteerde de bevelvoerende officier *"After last night rain the trenches are worse than any we have yet experienced in our 14 months of trench warfare. They are falling in every few yards and are full of water. The headquarters match the trenches. There is not one dugout watertight. A truly cheerfull start of the winter campaign."*⁶

Tijdens de periode dat de 6de Divisie de sector bij Wieltje bemande, werd de frontlijn verder uitgebouwd. Verbindingen werden geconsolideerd en in het najaar van 1915 kregen de loopgraven namen. Ten noordwesten van de weg naar Sint-Juliaan kreeg de gevechtssloopgraaf de naam *George Street*. Een communicatieloopgraaf die het achterste deel van de voorpost Wieltje (S10) met het voorste deel (B10) verbond werd *Drury lane* genoemd. Beide loopgraven liggen in het onderzoeksgebied. Aan de overkant van de Verlorenhoekstraat kwam een communicatieloopgraaf die *Houndsditch* werd gedoopt (zie figuur 5).⁷

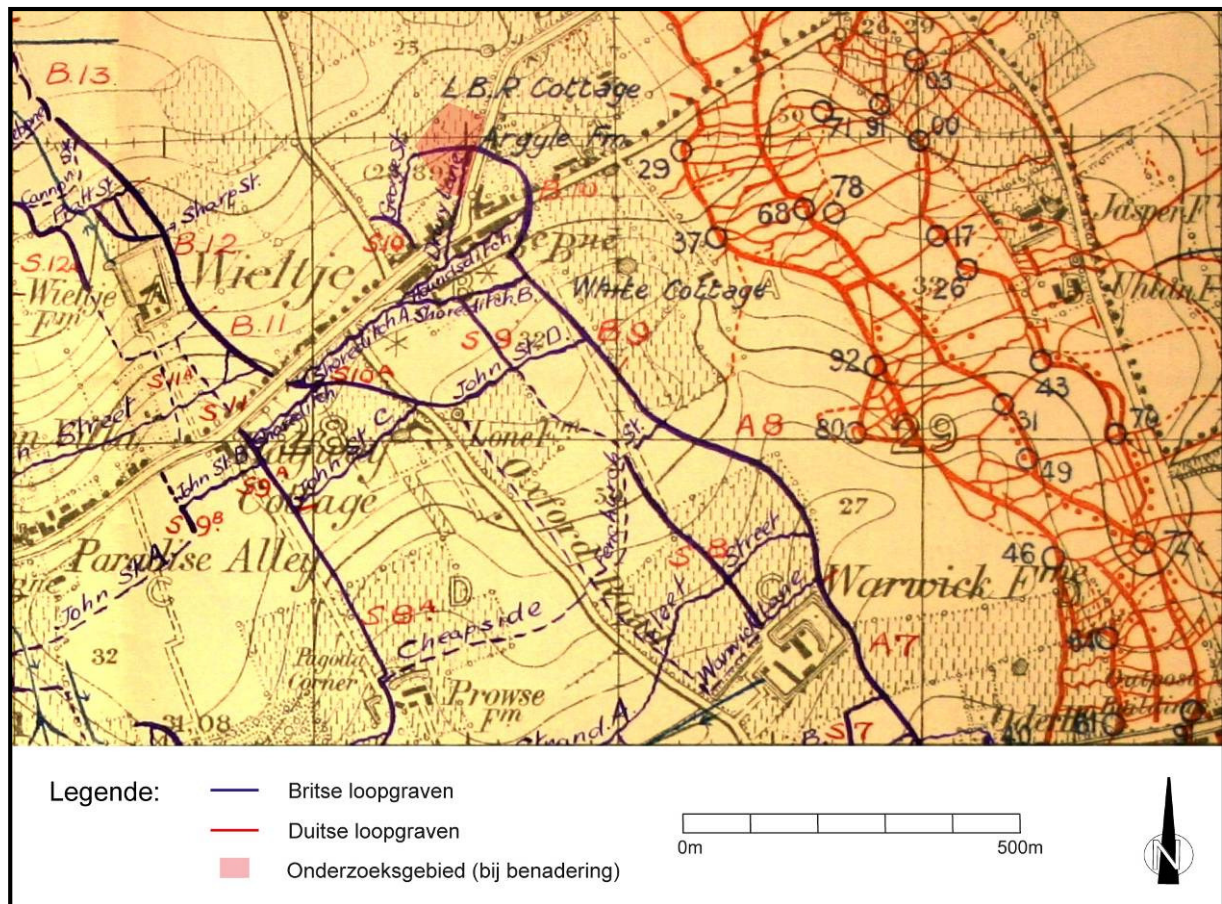
Op 19 december 1915 werden de Britse linies bij Wieltje getroffen door een wolk van chloor- en fosgeengas die evenwel niet werd gevolgd door een Duitse infanterieaanval.

---

⁶ N.A., WO 95/1624, november 1915.

⁷ N.A., WO 95/1864, november 1915.

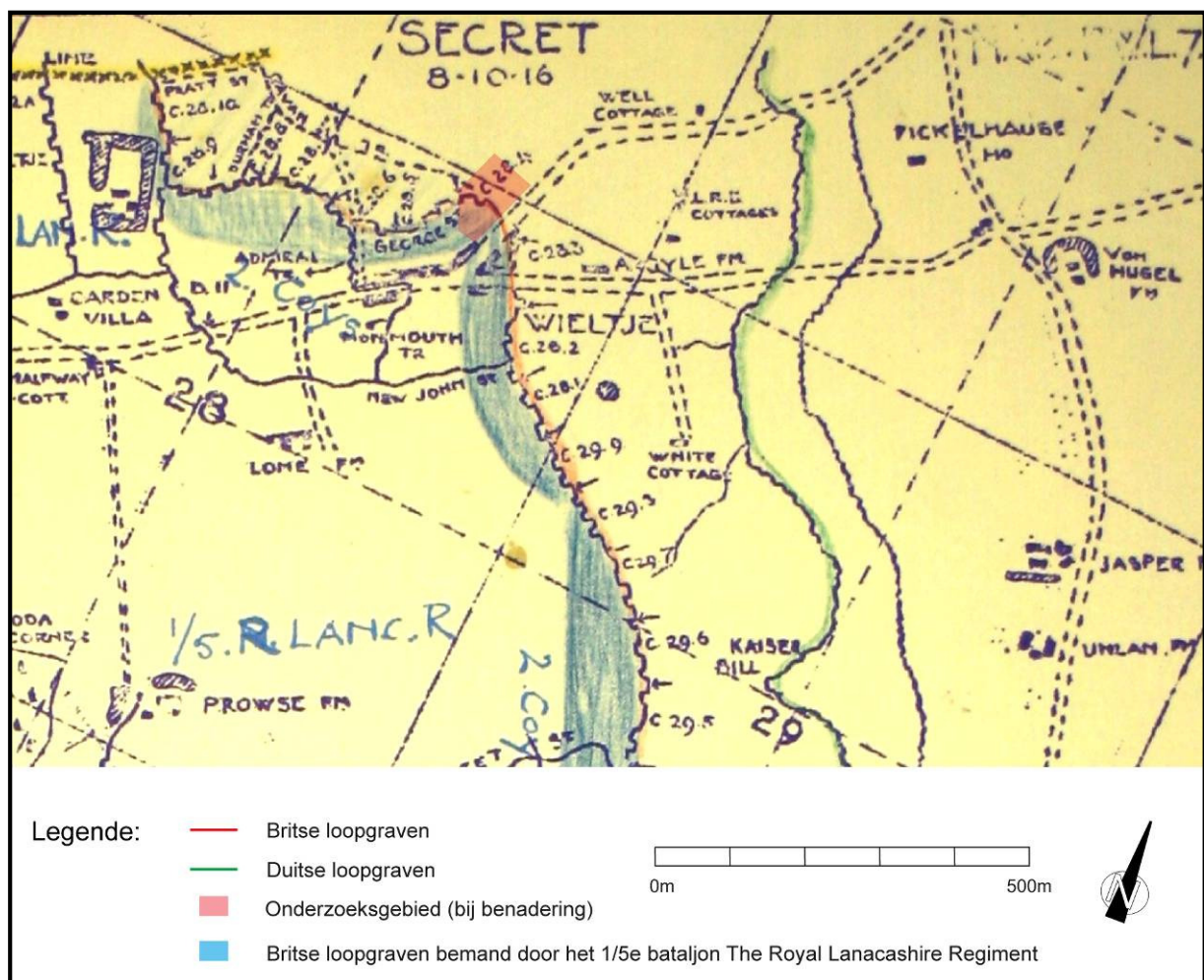

Figuur 5: Loopgravenkaart met aanduiding van de Duitse en Britse Divisie posities bij Wieltje in december 1915 (© The National Archives, London).

Vanaf augustus 1916 nam de 29ste divisie het front ten noordoosten van Ieper over. Ze bleven er tot begin oktober. Waarschijnlijk was het onder hun *tour* in de loopgraven bij Wieltje dat er ten laatste begin september tussen *Cross roads farm* en *George street* bij Wieltje een nieuwe frontlijn werd aangelegd. Deze kreeg de naam *Cavan trench*. Het was overduidelijk de bedoeling om de linie enkele honderden meters naar voren te schuiven en onder andere de kwetsbare noordwestflank van Wieltje te dekken.

6.3. Oktober 1916 tot juli 1917: voorbereidingen voor de 3de Slag bij Ieper door de 55ste Divisie

Op 4 oktober 1916 nam de 55ste *West-Lancashire Division* het front in de Ieperboog tussen Wieltje farm en de Meenseweg over. Met het oog op een offensief in de zomer van 1917 moesten ze van het front een springplank maken om de Duitse loopgraven aan te vallen. Op het moment van de overname waren loopgraven en versperringen in een zodanig slechte staat, dat ze geen doorlopende linie vormden. Het niemandsland tussen Wieltje en de Duitse frontlijn was zwaar geaccidenteerd door de vele bomkraters en in een moerassige toestand.⁸

Figuur 6: Loopgravenkaart met aanduiding van de Duitse en Britse posities bij Wieltje in oktober 1916 (© The National Archives, London).

⁸ N.A., WO 95/2924, november 1915.

Eerder dan de volledige frontlijn te proberen herstellen, werd ervoor gekozen om strategisch stukken van de frontloopgraaf voor ongeveer zes schutters te herstellen en ze vervolgens in de mate van het mogelijke met elkaar te verbinden. Hierachter werd de supervisieloopgraaf volledig hersteld om een continu geheel te vormen. Een deel van de opgegeven loopgraven werd terug opgevuld.⁹

Waarschijnlijk werd deze strategie ook op een aanzienlijk deel van de frontloopgraven bij Wieltje toegepast. Vanaf 23 oktober 1916 werd *Cavan trench* met zekerheid niet meer bemand (zie figuur 6). *George street*, die door de 55ste divisie ook werd aangeduid als C.28.5 en C.28.4, werd tot eind november 1916 nog met zekerheid bemand. Er werd een belangrijke machinegeweerpost geïnstalleerd.

Tijdens de wintermaanden van 1916 en 1917 werd het grootste deel van *George street* hoogst waarschijnlijk opnieuw herleid tot een moerassige geul die volledig onder water stond. Waarschijnlijk werd beslist om ze niet meer te onderhouden. Mogelijk werd ze zelfs met een prikkeldraadversperring afgescheiden van de operationele loopgraven.¹⁰

Tot april 1917 werd Wieltje verdedigd door vier peletons bij *Wieltje farm* en twee peletons in *Admiral* en *Monmouth trench*. *George street* komt verder als dusdanig in geen enkel document meer voor. De voormalige frontloopgraven bij Wieltje worden enkel nog als stippelijnen op officiële kaarten weergegeven, wat erop wijst dat ze zich in slechte toestand bevonden maar niet waren opgevuld.¹¹

Met het naderende offensief in zicht werd vanaf mei 1916 de frontlijn van Wieltje grondig vernieuwd. Er werd geen poging meer gedaan om *George street* of *Cavan trench* op te knappen. In de plaats kwam een nieuwe loopgraaf ten noordoosten van en parallel met *Admirals road* (Moortelweg). *Armytage trench* werd waarschijnlijk in mei of begin juli gegraven. Kort daarop kreeg het 19de bataljon van *The King's Liverpool Regiment* de opdracht om parallel met *Armytage trench* de vooruitgeschoven loopgraaf *Hopkins trench* uit te graven van 0,90m breed en 0,60m diep. 25 soldaten werkten hier tijdens de junimaand elke nacht aan.¹² Geen van beide loopgraven bevindt zich in het onderzoeksgebied (zie figuur 7).

---

⁹ N.A., WO 95/2901, 30 oktober 1916.

¹⁰ N.A., WO 95/2901.

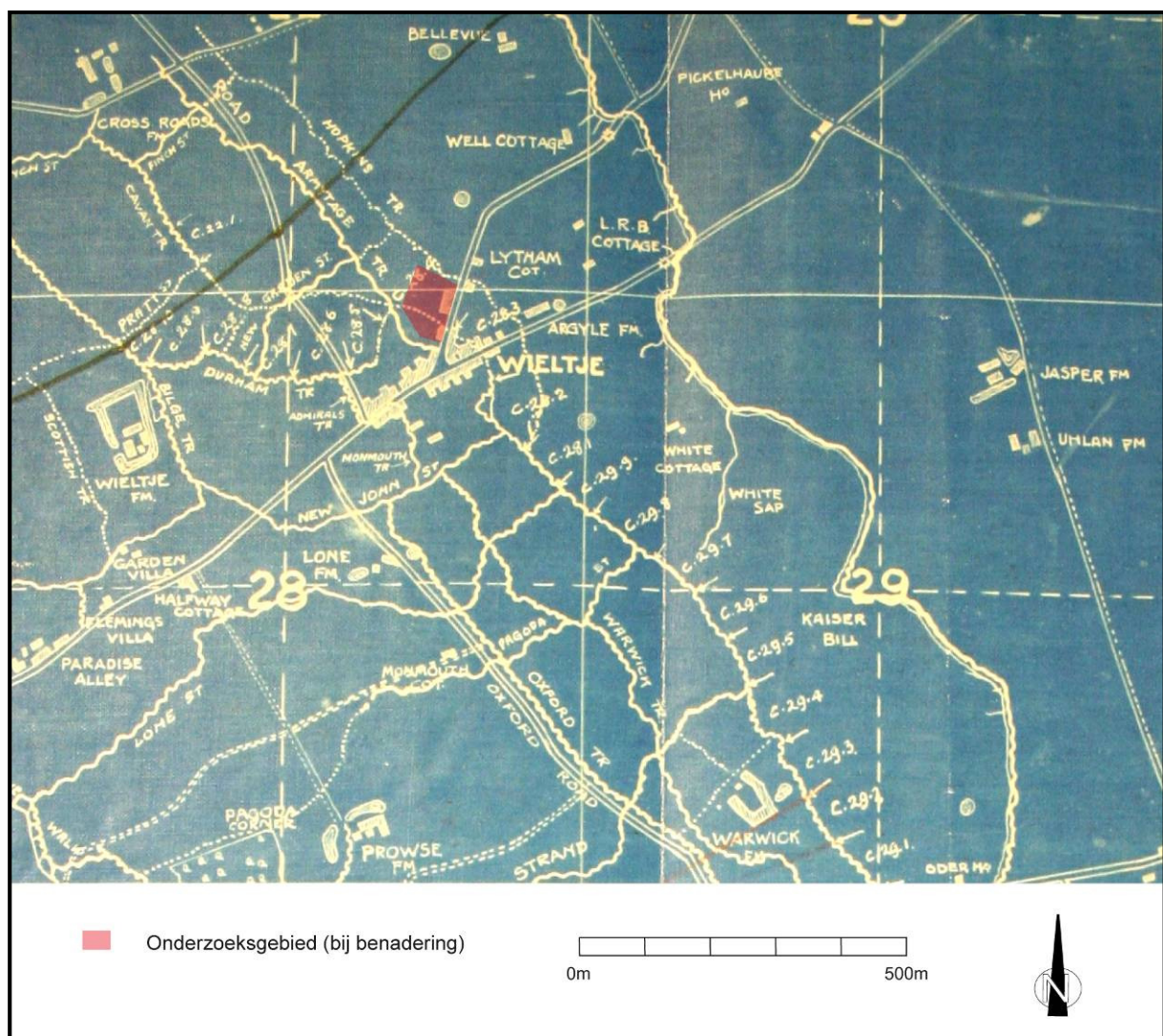
¹¹ N.A., WO95/2902, april 1917.

¹² N.A., WO95/2927, juni 1917.

Wieltje werd eveneens als locatie gekozen voor een *deep dugout*, die de naam *Hades* meekreeg. Deze constructie van 100 tot 150m lang kwam op een diepte te liggen tussen 12 en 13m en lag voornamelijk onder de Verlorenhoekstraat. De schuilplaats kon een bomvrij onderkomen bieden aan maximum 2000 soldaten.¹³ Ze werd aangelegd door de 177ste *Tunneling Company* die haar werk in mei 1917 afrondde en werd afgelost door de 250ste *Tunneling Company*. Of deze het netwerk nog verder uitbouwde is niet bekend.

Vooraleer het geallieerde offensief van start ging, kregen de Britse troepen tussen Wieltje en Bellewaarde op 12 juli 1917 nog voor de eerste maal een bombardement met mosterdgasgranaten te verduren. Dit was een nieuw wapen waartegen geen volledige bescherming mogelijk was.

Figuur 7: Loopgravenkaart met aanduiding van de Duitse en Britse posities bij Wieltje in juni 1917 (© The National Archives, London).

¹³ N.A., WO 95/404, april 1917.

Hetzelfde bataljon nam in de nacht van 30 op 31 juli 1917 haar finale aanvalsposities in in *Hopkins trench*. Verscheidene peletons vatten zelfs post in het niemandsland op slechts enkele tientallen meters van de Duitse linies. Iets voor vier uur 's ochtends verlegde het Britse bombardement op de Duitse eerste linie zich naar achter en overrompelden de Britse soldaten de Duitse frontloopgraven. Wanneer de Britse aanval enkele weken later vastliep, was het front reeds verscheidene kilometers van Wieltje verwijderd.

6.4. Juli 1917 tot april 1918: uitbouw van infrastructuur in het hinterland

Een enorme logistieke machine was nodig om de moeizame Britse opmars naar de heuvelrug van Passendale mogelijk te maken. Niet alleen moesten troepen van en naar het front geraken, ze moesten worden voorzien van munitie, levensmiddelen en alles wat nodig was om stellingen te consolideren. Daarnaast dienden ook gewonden afgevoerd te worden. Tussen Ieper en het front werd daarvoor een netwerk van smalspoorlijnen aangelegd. Aan enkele rangeerstations werden goederen, troepen en gewonden af- en opgeladen en takten spoorlijntjes af naar de verschillende sectoren van het front. Eén van de grote rangeerstations ten noordoosten van Ieper lag bij Wieltje en kreeg de naam *Wieltje Station* mee (zie figuur 8). Het rangeerstation met zeven sporen had twee aftakkingen of *sidings* met ieder een laad- en loskade naast de weg. Naast de Verlorenhoekstraat bevond zich *Ruby siding*. De aftakking ten noordwesten van de straat Wieltje – Sint-Juliaan stond bekend als *Merrytort siding*. Deze lag gedeeltelijk binnen het onderzoeksgebied. Rondom de stations werden enkele kleine schuilplaatsen gebouwd voor de soldaten die in en rond het rangeerstation werkten. De locaties hiervan zijn niet bekend.¹⁴

Omdat de wegen niet volstonden om troepen naar het front te vervoeren en tevens bestookt werden door het Duitse geschut, werd ook een netwerk van smalle plankenpaden aangelegd die troepen op weg van- en naar het front heelhuids door het achterland moesten loodsen. Weiden en akkerland waren immers in moerassen veranderd waardoor geen normaal transport mogelijk was. Twee belangrijke plankenpaden, *nr. 6* en *nr. 5 track*, passeerden voorbij Wieltje.

---

¹⁴ M.L., Benjamin Alfred Cohen diary.

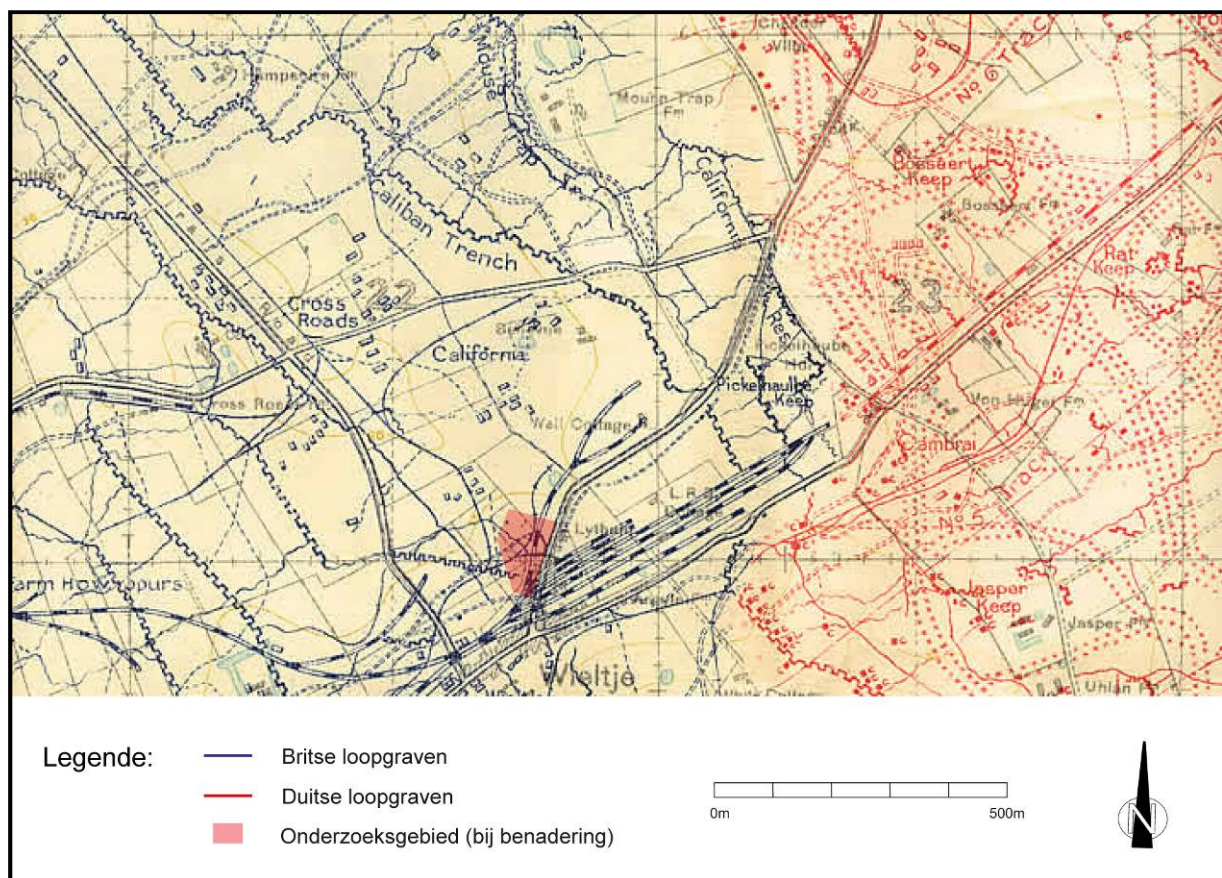
Figuur 8: Loopgravenkaart met aanduiding van de Britse infrastructuur bij Wieltje in maart 1918 (© In Flanders Fields museum, Ieper).

6.5. April 1917 tot september 1918: opnieuw op de frontlijn en het geallieerde eindoffensief

Op 16 april 1918 trok het Britse leger zich opnieuw terug op de Ieperboog. Ten noordoosten van Wieltje bezetten ze de voormalige Duitse eerste linie. Ten zuidoosten van Ieper wisten de Duitsers post te vatten in de Britse frontloopgraven van 1917 (zie figuur 9). Het onderzoeksterrein kwam op deze manier zo'n 500m achter het nieuwe front te liggen. Of de spoorweginfrastructuur in deze periode nog in gebruik was is niet bekend.

In juli 1918 verlieten de Britten na meer dan drie jaar het slagveld bij Wieltje. In hun plaats kwam de zuidelijke groep van het Belgisch Leger, die zich klaarmaakte voor offensieve actie. Op 28 september 1918 nam de 8ste Belgische Divisie met weinig problemen de eerste Duitse linies in. De oorlog verliet daarop definitief het gebied rond Wieltje.

Figuur 9: Loopgravenkaart met aanduiding van de Britse en Duitse linies bij Wieltje in mei 1918 (© <http://www.greatwar.co.uk>).

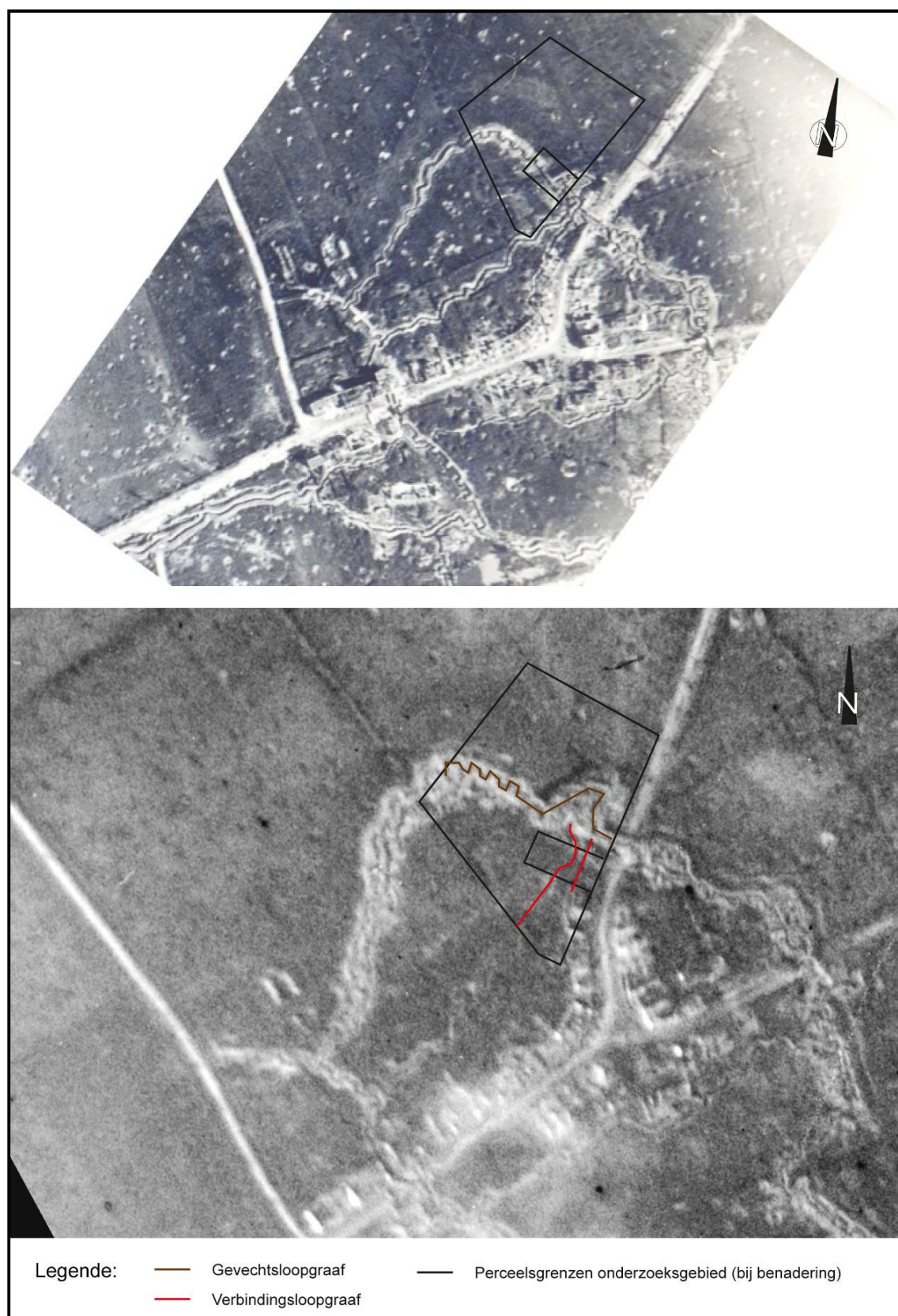
7. BESPREKING VAN DE MATERIEËLE SPOREN

7.1. Loopgraven

In mei 1915 verschenen de eerste materiële sporen van Wereldoorlog 1 op het onderzoeksterrein. Veruit het belangrijkste spoor was *George Street*, een gevechtssloopgraaf die over een lengte van zowat 84m over het terrein liep, daarna de weg Wieltje - St. Juliaan doorsneed en in zuidoostelijke richting verderliep. Op een luchtfoto van 29 juli 1915 is duidelijk te zien dat het over een goed uitgebouwde loopgraaf gaat met borst- en rugwering. Op het terrein bestond ze in het westen uit vier *fire bays* en een soort uitgewerkt bastion in het oosten, vlak naast de weg (zie figuur 10 en plan 1).

Op deze plaats sloten ook twee communicatieloopgraven aan op de gevechtssloopgraaf. De meest westelijke liep in typisch zigzagpatroon zo'n 55m over het onderzoeksterrein. Een groot deel ervan bevindt zich onder het bestaande huis en kan bijgevolg niet worden onderzocht. Ten noorden van het huis liep de loopgraaf nog 6m door tot aan het bastion in *George street*. Ten zuiden van het huis liep ze nog 27m door op het terrein. Net ten oosten hiervan kon nog een bijkomende communicatieloopgraaf worden vastgesteld die eveneens aansluiting gaf op het bastion in *George Street*. Ook deze bevond zich voornamelijk onder het huis, maar zou ten noorden ervan nog over 4m en ten zuiden over 12m van het terrein hebben gelopen. Deze was enkel op de luchtfoto van 29 juli 1915 goed te zien en liep langs en door de huizen ten westen van de straat Wieltje – St.-Juliaan.

Op het kaartmateriaal uit 1915 werd doorgaans enkel de westelijke communicatieloopgraaf weergegeven en aangeduid als *Drury Lane*. Enkel in december 1915 wordt niet de westelijke maar de oostelijke loopgraaf weergegeven en aangeduid als *Drury Lane*. Op latere kaarten was echter enkel nog sprake van de westelijke communicatieloopgraaf. Verder tonen de luchtfoto's van 1915 reeds vrij veel bomkraters, al zijn de landschappelijke elementen zoals hagen en perceelsgrenzen nog vrijwel intact. Verder is op de foto van juli 1915 ook te zien hoe zich voor *George Street* in het niemandsland over een aanzienlijke breedte een prikkeldraadversperring bevond.

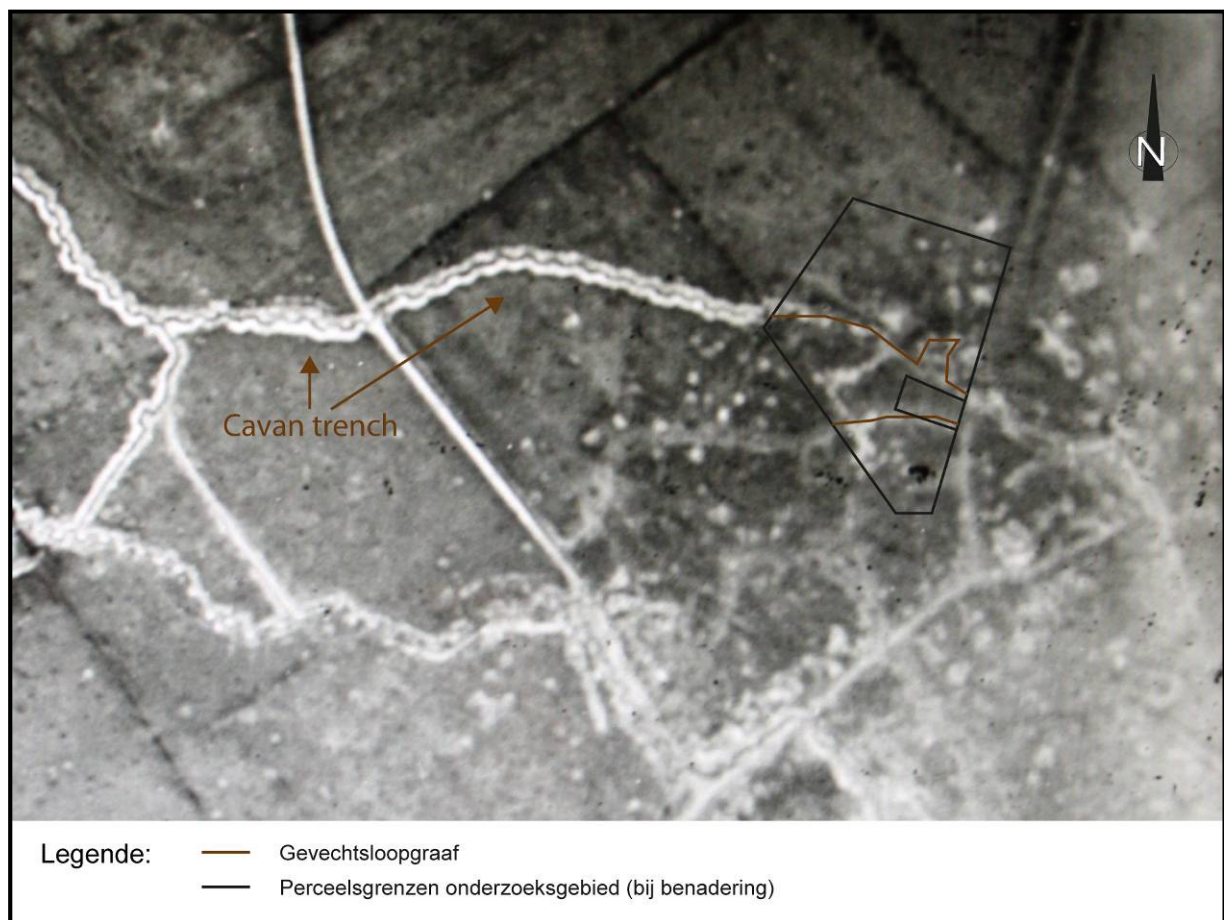
Figuur 10: Luchtfoto's van Britse stellingen bij Wieltje op 29 juli (boven) en 18 oktober 1915 (© In Flanders Fields museum, Ieper).

In 1916 werden er op het opgravingsterrein weinig veranderingen aangebracht. Er is vaag te zien hoe een bijkomende loopgraaf werd aangelegd tussen *Admirals Road* en *Drury Lane*, met oriëntatie zuidwest – noordoost. Ze liep over zo'n 30m over het onderzoeksterrein. De nieuwe loopgraaf *Cavan trench* sluit net buiten het onderzoeksgebied aan op *George street* en zal dus naar alle waarschijnlijkheid tijdens het terreinonderzoek niet worden aangetroffen (zie plan 2).

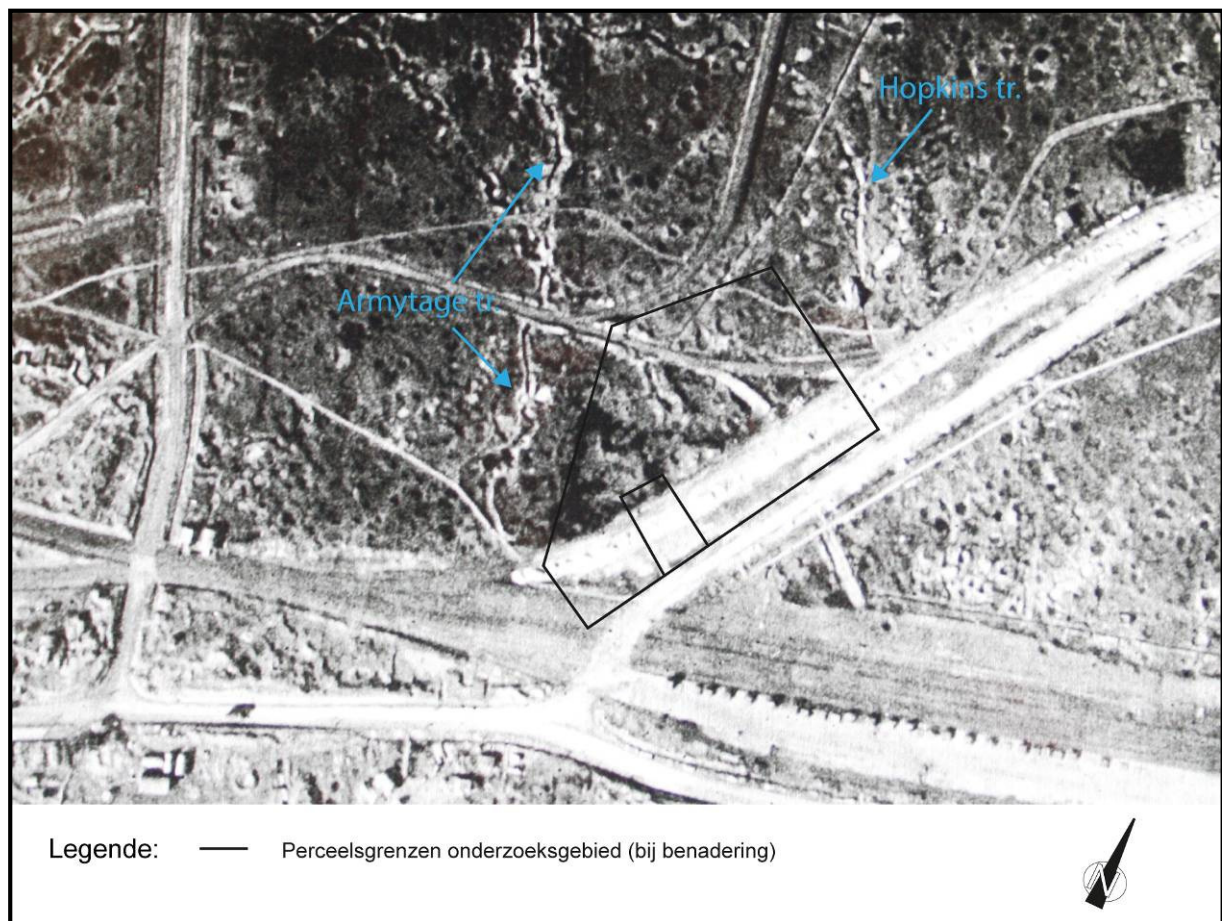
Het is opvallend hoe tijdens 1916 de dagelijkse bombardementen van Wieltje voor heel wat bijkomende schade hebben gezorgd. Ook is duidelijk te zien hoe de loopgraven uit 1915 die zich op het terrein bevonden in merkelijk slechtere staat zijn dan een jaar eerder (zie figuur 11).

In 1918 werd *George street* op het onderzoeksterrein op twee plaatsen overbouwd door smalspoorinfrastructuur, onder andere op de plaats van het bastion naast de weg Wieltje – St.-Juliaan. Daar het om bovengrondse structuren ging, bracht dit waarschijnlijk weinig schade toe aan het ondergrondse deel van de loopgraaf.

Figuur 11: Luchtfoto's van Britse stellingen bij Wieltje op 9 september 1916. (© Imperial War Museum, Londen).

De nieuwe frontloopgraven *Armytage* en *Hopkins trench* waren goed uitgebouwde structuren die echter geen van beide binnen het onderzoeksterrein liggen. Luchtfoto's van het najaar van 1917 waren niet voorhanden, maar op beelden uit het begin van 1918 is binnen de relevante percelen enkel nog *George Street* duidelijk te zien (zie figuur 12 en plan 3).

Figuur 12: Luchtfoto's van Britse loopgraven en infrastructuur bij Wieltje op 17 februari 1918 (© Imperial War Museum, Londen).

7.2. Versperringen

Naast het onderhouden en herstellen van de loopgraven bestond een groot deel van het werk in de loopgraven uit gevaarlijke, nachtelijke herstellingen aan de prikkeldraad-versperringen die de voorste loopgraven moesten afschermen. Op de luchtfoto van juli 1915 is duidelijk te zien hoe rond George Street een aanzienlijke hoeveelheid prikkeldraad was geplaatst. Deze structuren zijn op de foto te herkennen als een wazige witte strook die parallel met de loopgraaf loopt en een groot deel van het niemandsland in het noorden van het onderzoeksgebied overspande (zie figuur 10).

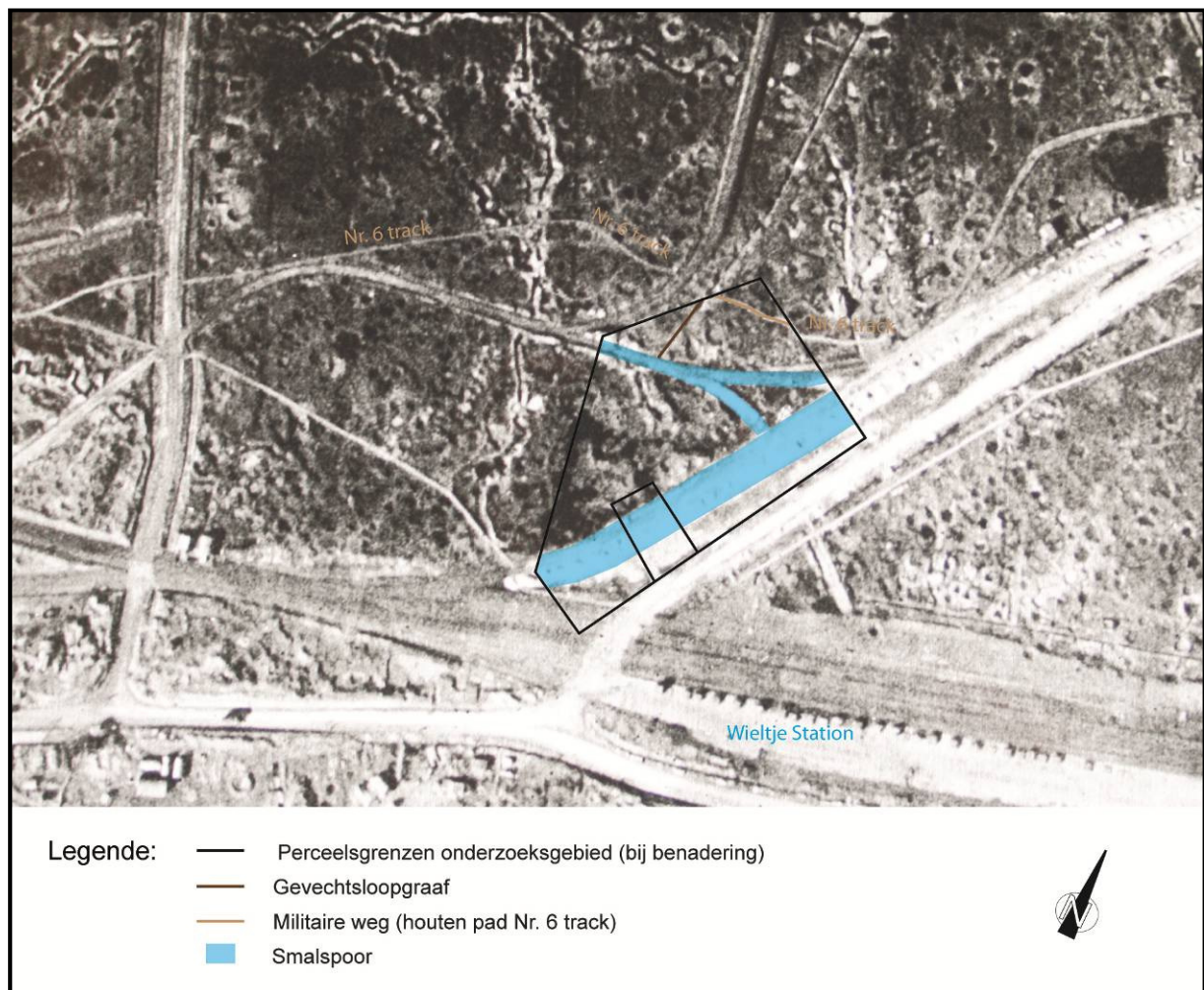
7.3. Militaire wegen

In het noordwesten van het terrein liep een plankenpad (*Nr. 6 track*) dat zeker niet breder was dan 2m. Het liep van zuidwest naar noordoost zo'n 20m over het terrein. Waarschijnlijk lagen de houten planken op een niet al te hoge bedding van aarde. Het gaat hier dus over een bovengrondse structuur (zie figuur 13 en plan 4).

7.4. Smalspoor

Op het onderzoeksterrein werd in het najaar van 1917 een aanzienlijke hoeveelheid smalspoorinfrastructuur gebouwd (zie figuur 13 en plan 4). Het ging om bovengrondse constructies van treinsporen die op een bedding van steenslag werden geplaatst.

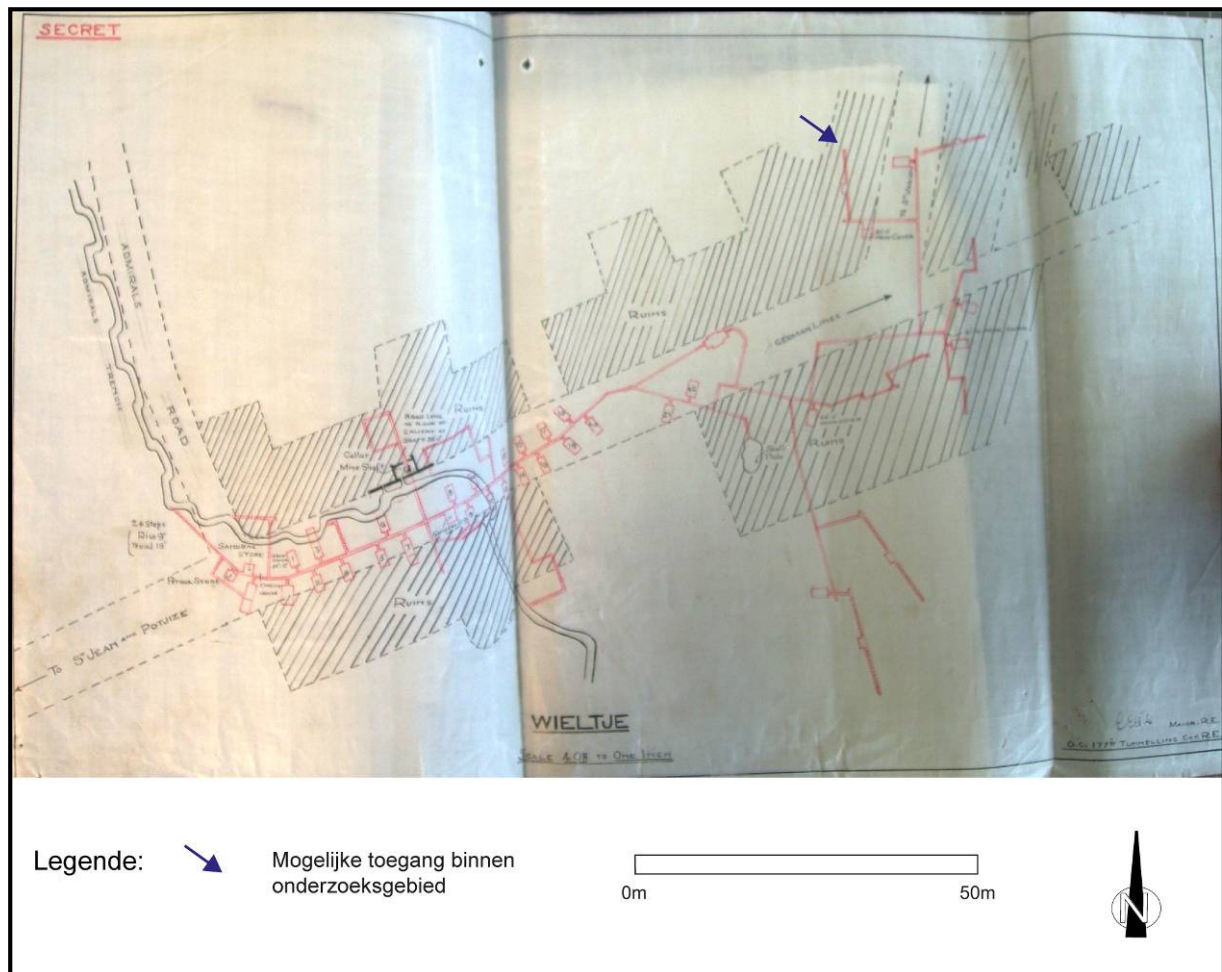
Tegen de volledige oostzijde van het onderzoeksterrein bevond zich de aftakking *Merrytort siding* van het rangeerstation *Wieltje station* met een grote laad- en loskade. Dit geheel was bijna 10m breed en liep over een lengte van 100m over het terrein. Ongeveer 20m van deze structuur bevindt zich onder het huis en valt aldus buiten het terrein. Een ander smalspoor met een bedding van 3m breed loopt van zuidwest naar noordoost over een afstand van ongeveer 81m diagonaal over het terrein. Na ongeveer 38m was er een aftakking die aansloot op Wieltje station en de laad- en loskaai lijkt te kruisen.

Figuur 13: Luchtfoto's van Britse loopgraven en infrastructuur bij Wieltje op 17 februari 1918 (© Imperial War Museum, Londen).

7.5. Andere structuren

In het uiterste zuiden van het onderzoeksgebied bevindt zich mogelijk een toegang tot een trap die leidt naar een aftakking van de *Hades dugout* onder de weg Wieltje – Sint-Juliaan (zie figuur 14). Aangezien er van de *dugout* enkel schematische plannen bestaan, is het niet duidelijk of de toegang zich net binnen of buiten het gebied bevindt.

Figuur 14: Schematisch plan van de 'Hades dugout' (© The National Archives, Londen).

7.6. Naoorlogse toestand van het terrein

Bij de bewoners van huis nr. 57, dat grotendeels door het onderzoeksterrein wordt omgeven, werd gepeild naar informatie omtrent toevalsvondsten op het terrein en activiteiten in de periode na de oorlog. De bewoner kon zich geen vondsten herinneren maar meende te weten dat het terrein na de oorlog werd *gediepgrond*. Bij deze praktijk werd de bodem van een perceel dat tot het slagveld behoorde geheel of gedeeltelijk tot soms 0,75m diep omgespit. De *diepgronders* waren vooral uit op kostbare metalen zoals koper die in de bodem waren achtergebleven en bewezen tegelijk de landbouwers een dienst met het ruimen van onontploft oorlogstuig dat zij tijdens hun activiteiten tegenkwamen. Het hoeft weinig uitleg dat deze praktijk een niet geringe impact had op de ondergronds bewaarde sporen. Het terrein ligt er vandaag echter vrij oneffen bij en bevat vrijwel zeker nog heel wat microreliëf van het pokdalige slagveld, dat normaal door een nivellerende activiteit als diepgronden grotendeels zou moeten zijn uitgewist (zie figuur 15). Of en in welke mate het terrein werd gediepgrond blijft dus een openstaande vraag.

Figuur 15: Microreliëf in het zuidoosten van het onderzoeksterrein.

8. CONCLUSIE

De onderzochte percelen werden tussen eind mei 1915 en eind september 1917 intens gebruikt door het Britse en later door het Belgische leger.

Vanaf eind mei 1915 bouwden de 4de en nadien de 6de Britse Legerdivisie in het onderzoeksgebied één gevechtssloopgraaf en twee communicatieloopgraven uit die deel uitmaakten van de eerste linie. Na de winter van 1916 – 1917 werden deze loopgraven niet of nauwelijks meer onderhouden. De gevechtssloopgraaf stond bekend als *George Street*. Ze ligt over een afstand van 84m over het terrein en vormde er vier *fire bays* en een soort bastion. De communicatieloopgraven sloten op deze plaats aan op de gevechtssloopgraaf. *Drury lane* ligt over een afstand van 55m over het terrein en een kleinere parallele communicatieloopgraaf over een afstand van ongeveer 12m.

Na 31 juli 1917 kwam het gebied achter het front te liggen en vormde het een onderdeel van *Wieltje station*, een belangrijk knooppunt van smalspoorlijnen. Over zowat 100m van het terrein lag een belangrijk onderdeel van de noordelijke tak van het station, die bekend stond als *Merrytort siding*. Het bestond uit een smalspoorlijn en een laad- en loskade die samen ongeveer 10m breed waren. Nog twee andere smalspoorlijnen liepen diagonaal ongeveer 81m over het terrein en sloten aan op het station.

Binnen de grenzen van het terrein liep over ongeveer 20m ook een belangrijk plankenpad *nr.6 track* en een onduidelijke rechtlijnige structuur. Tevens bestaat de mogelijkheid dat er zich op het terrein een ingang bevindt tot de *Hades dugout*, die zich deels onder de straat Wieltje – Sint-Juliaan bevindt.

Tussen het einde van april 1918 en 28 september 1918 kwamen de onderzochte percelen op zowat 500m van het front te liggen. Nadien werden ze definitief door de geallieerde troepen verlaten.

Al de bovengenoemde structuren kunnen op één of andere manier sporen hebben nagelaten in de bodem. Daarnaast bestaat er ook veel kans dat er afvalkuilen en/of munitiedumps zullen worden aangesneden die geassocieerd kunnen worden met de activiteiten na 31 juli 1917.

Door de chaotische aard van de gevechten in april/mei 1915 is het niet onmogelijk dat zich in de noordelijke helft van het terrein lichamen van Britse gesneuvelden bevinden die niet konden worden geborgen.

9. SYNTHESE

In het kader van een nieuwe verkaveling van 0,5ha te Wieltje, Ieper (provincie West-Vlaanderen) werd door Monument Vandekerckhove nv een bureaustudie uitgevoerd om de oorlogsgeschiedenis van deze plek te reconstrueren. Tevens werd een kartering gemaakt van de structuren die zich op deze plaats bevonden.

Het onderzoeksgebied kwam aan het front te liggen in mei 1915 en vormde een belangrijk deel van de eerste Britse linie. In het najaar van 1917 en het voorjaar van 1918 lag het op enige afstand achter het front en werd er spoorweginfrastructuur en een plankenpad aangelegd. Tijdens een korte periode lag het nadien opnieuw aan het front, totdat het geallieerde eindoffensief een einde maakte aan de gevechten in de regio.

Alle structuren die tijdens de oorlog werden aangelegd hebben mogelijk sporen nagelaten in de bodem. Bovendien bevat het terrein nog vrij veel microreliëf dat mogelijk het gevolg is van de oorlogshandelingen.

Gezien de drassige condities van het terrein is het ten zeerste aan te raden om het archeologisch onderzoek uit te voeren in een periode met een zo laag mogelijke grondwaterstand en in een zo droog mogelijk seizoen. Als methodiek kan geopteerd worden voor een directe aanleg van vlakken op gerichte onderzoeksplaatsen. Mogelijk alternatief zou zijn om vooraf enkele sleuven aan te leggen die erop gericht zijn de oorlogsstructuren aan te snijden en hun bewaringstoestand te evalueren. Afgaande op de resultaten hiervan kunnen nadien gerichte onderzoeksvlakken worden aangelegd. De te volgen werkwijze dient in overleg met Archeo7, Onroerend Erfgoed, de bouwheer en de uitvoerder nog verder besproken te worden.

10. LITERATUUR

- **Onuitgegeven bronnen**

- N.A., WO 95/2924: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. part 1: france, belgium and germany. 55 division. 164 Infantry Brigade. WO 95/2924, s.d.
- N.A., WO 95/1864: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. part 1: france, belgium and germany. 14 division. Headquarters Branches and Services: General Staff. WO 95/1864, 1 mei 1915 - 31 december 1915.
- N.A., WO 95/1624: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. part 1: france, belgium and germany. 6 division. 71 Infantry Brigade: 2 Battalion Sherwood Foresters (Nottinghamshire and Derbyshire Regiment). WO 95/1624, 1 november 1915 – 31 maart 1919.
- N.A., WO 95/1442: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. part 1: france, belgium and germany. 4 division. Headquarters Branches and Services: General Staff. WO 95/1442, 1 mei 1915 – 31 juli 1915.
- N.A., WO 95/2901: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. PART I: FRANCE, BELGIUM AND GERMANY. 55 DIVISION. Headquarters Branches and Services: General Staff. WO 95/2901, 1 september 1916 - 31 december 1916.
- N.A., WO 95/2902: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. PART I: FRANCE, BELGIUM AND GERMANY. 55 DIVISION. Headquarters Branches and Services: General Staff. WO 95/2902, 1 januari 1917 - 31 mei 1917.
- N.A., WO 95/404: LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. PART I: FRANCE, BELGIUM AND GERMANY. THIRD ARMY. 177 Tunnelling Company Royal Engineers. WO 95/404, 1 juni 1915 - 31 mei 1919.
- N.A. WO 95/1864:LONDEN, THE NATIONAL ARCHIVES. War Office: First World War and Army of Occupation War Diaries. PART I: FRANCE, BELGIUM AND GERMANY. 55 DIVISION. 1/9 Battalion King's Liverpool Regiment. WO95/2927/2, 1 januari 1916 - 31 januari 1918.

- M.L., Benjamin Alfred Cohen diary: NEW SOUTH WALES, MITCHELL LIBRARY.
Benjamin Alfred Cohen diary. MLMSS 1844/320 Diary No. 3 20/9/17, september
- 20 december 1917.

- **Uitgegeven bronnen**

- CHIELENS, DENDOOVEN en DECOODT, 2006: P. CHIELENS, D. DENDOOVEN en H. DECOODT, *De laatste getuige : Het oorlogslandschap van de Ieperboog*, Tielt, 2006.
- BOSTYN, 2007: F. BOSTYN, *Passchendaele 1917: Het verhaal van de doden en Tyne Cot Cemetery*, Roeselare, 2007.

- **Internetbronnen**

- [Http://www.wo1.be](http://www.wo1.be).
- [Http://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/4067](http://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/4067).
- [Http://www.google.com](http://www.google.com).
- [Http://www.greatwar.co.uk](http://www.greatwar.co.uk).

11. BIJLAGEN

- Plan 1 - Sporen tot einde 1915.
- Plan 2 - Sporen tot einde 1916.
- Plan 3 - Sporen op 02-07-1917.
- Plan 4 - Alle sporen op 16-09-1918.

400m

300m

200m

0m

Historisch onderzoek Ieper - Wieltje 2012

Plan 1: Sporen tot einde
1915

- Perceelsgrenzen
- Gevechtssloopgraaf
- Verbindingsloopgraaf
- Gebouw
- Abri
- Onderzoeksgebied

GROUP
MONUMENT

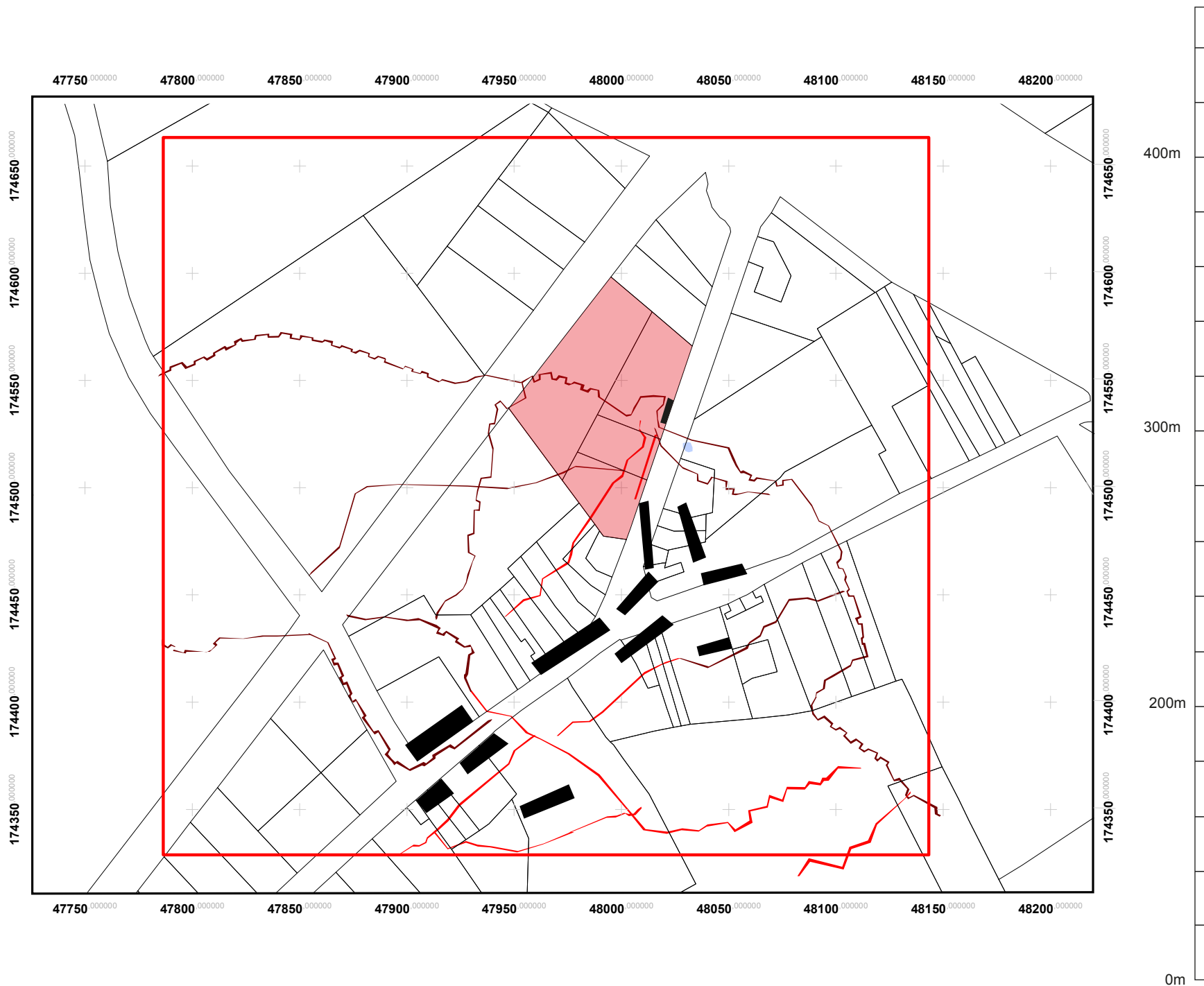
Historisch onderzoek Ieper - Wieltje 2012

Plan 2: Sporen tot einde
1916

- Perceelsgrenzen
- Gevechtsloopgraaf
- Verbindingsloopgraaf
- Gebouw
- Abri
- Onderzoeksgebied

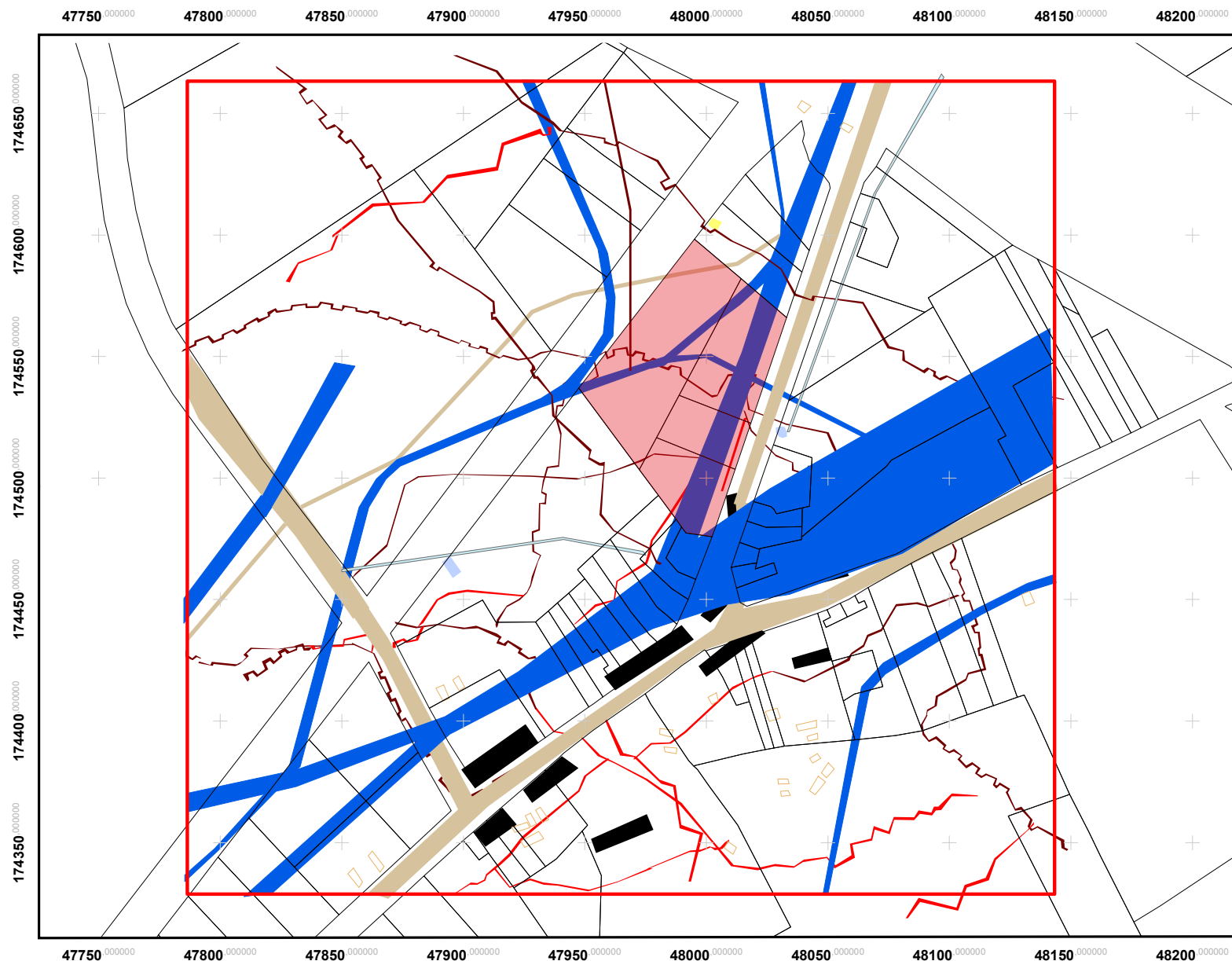

GROUP
MONUMENT

400m

300m

200m

0m

Historisch onderzoek Ieper - Wieltje 2012

Plan 4: Alle sporen op
16/09/1918

- Perceelsgrenzen
- Gevechtsloopgraaf
- Verbindingsloopgraaf
- Gebouw
- Barak
- Abri
- Mogelijke bunker
- Smalspoor
- Militaire weg
- Onderzoeksgebied

GROUP
MONUMENT